

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията за научна степен „доктор на науките”

ЛИНГВИСТИЧНИ ПРАВА НА ЧОВЕКА И СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В ЕВРОПА, НА БАЛКАНИТЕ И В БЪЛГАРИЯ

За еколингвистичен подход в условията на глокализация

от доц. Д-р Ангел Георгиев Ангелов

Предлаганата за рецензиране дисертация на Ангел Ангелов представлява сериозен и обемист научен труд от 440 страници, от които 423 стр. основен текст с 14 стр. Библиография и 2 стр. Съдържание).

Още от самото начало следва да се отбележи, че темата на предлагания дисертационен труд е актуална, значима и от особена важност както за развитието на социоллингвистичната наука, така и за задълбочаването и разширяване на нейния обseg.

Трудът е структуриран в 7 Глави и Заключение. В ролята на *Увод* е представена предисторията на еколингвистиката (началото на Първа глава), чрез която стават ясни целите и задачите на изследването и читателят постепенно се насочва към проблемните области на последващите глави.

В Първа глава (1-51 с.) е представен еколингвистичният подход, оформен от предисторията на еколингвистиката, съвременното развитие на семиотиката с културологията и се достига до необходимото развитие на социоллингвистиката към еколингвистика. Линията на това развитие е сполучливо очертана и правилно е представено обхващането на проблемите на културата от антропологичната екология („Стъпки към екологията на ума” 1972) в интердисциплинарни кибернетични изследвания и, все пак, не би било излишно да се спомене и паралелното течение на екоантропологията, повлияло за развитието на еколингвистиката, също от средата на 20 в. на нео-еволюционистите Дж. Стюарт и Л. Уайт в американската антропология (в периода на разделението между социална и културална антропология благодарение предимно на най-изтъкнатата (последвала Боас) фигура Кръобер). Що се отнася до семиотичния дял в областта, за термина *семиосфера*, утвърждаван от биосемиотика Калеви Кул, заслужава да бъде отдадено внимание и на неговия създател, основателя и лидера на Тартуската школа Ю. Лотман (също споделящ биофилософските идеи на Юкскул) в културологично-семиотичните изследвания.

Във Втора глава (52-128 с.) се разглежда езикът и връзката му чрез идеологиите с властта на базата на либералните принципи като рационалност, плурализъм, толерантност, егалитаризъм, права на човека, защита на частната собственост, пазарна икономика и отворено общество, заедно с претенциите за универсалност на тези принципи. По-нататък в тази глава се обръща специално внимание на идеологиите, основаващи се на темата за езика, както и на идеологиите в лингвистичните теории. Отношенията между езика и властта са разгледани през призмата на дискурса, видовете дискурси, както и специално на екологичния дискурс.

Трета глава е посветена изцяло на паралелно и взаимосвързано разглеждане на правата на човека и на лингвистичните му права. Патосът на колегата Ангелов е насочен към културните и езиковите права като теория, нерядко различаваща се от практиката, и особено към застрашените от изчезване езици. Изтъкната е актуалността на социалната (индивидуална и колективна) отговорност към проблемите на езика и изобщо към културните символни форми. Освен приведените критики на претенциите на човешките права за универсалност (като принцип в предходната глава), си струва да се отбележат не само скептичните, но и някои явно песимистични настроения. Така например според един от водещите съвременни когнитивни семиотици Пер Аге Бранд („Морфологии на значението” 1995: 39) „човешките права имат онтологичен проблем”, защото не могат да отговорят на въпроса към коя назована територия се отнасят, тъй като идентичността, която не се основава на анализ, а само на продължителност на съществуване във времето, е базова в етиката и правото – индивидуалната интенционална идентичност, закотвена в личното име, подчертава отговорност (срв. прагматиката на обещанията), а и колективната интенционална идентичност се установява по отношение на назована (по етническото собствено име) територия, очертаваща юрисдикция и легална валидност в пространството и перформативна сила изобщо.

В тази глава езиковите права се разглеждат в контекста на разбирането за правата на човека, като централен либерален принцип, проследен в историческия му развой: от Хобс и Лок (като естествени права) през Русо (като права на права) и немската класическа философия до днес. Обсъжда се и правната логика на тези права и класификацията им като права от три поколения: гражданско-политически; икономически, социални и културни; и колективни, (последните) разгледани в тяхната вътрешна противоречивост.

В Четвърта глава (199-256 с.) се представят проблемите за социалната отговорност към проблемите на езика – индивидуална и колективна. Въпросът за езиковата отговорност е поставен и от деликатната позиция на националния идеал, и чрез него е свързан с езиковото планиране. В обобщение проблемите на застрашените екосистеми в условията на глобализация и виртуална реалност са отнесени към разнообразието от култури и езици.

Пета глава (256-295 с.) е посветена на състоянието на езиковите права в Обединена Европа с нейното езиково и етническо многообразие, и със застрашените европейски диалекти, на нейните отговорности за езиковите права, както и на очакването за плурилингвизъм в европейска перспектива.

В Шеста глава (296-349 с.) авторът се занимава с езиковото строителство и със спецификата на ситуацията с езиковите права на Балканите, и въз основа на анализ на модернизацията на националните балкански езици се прогнозира тяхното бъдещо развитие, свързано с проблемите на балканските малцинства.

Последната, Седма глава (350-423 с.) е посветена на *еколингвистиката на българските езикови практики*. Започва се с преглед на последните разработки у нас по темата за глобализацията и езика. Обосновава се повсеместна урбанизация и нивелация между българските диалекти. След анализ на българския екологичен дискурс, убедително се обосновава „подмяната на локалния културен контекст” от глобализацията. Главата завършва с оценка на отношението към чуждите езици у нас, на Балканите и в Европа.

В Заключението (409-423 с.) са изтъкнати и накратко са обяснени приносите в дисертационния труд: разработването на ново за България научно направление – *еколингвистика* и определение на новия термин *лингвистични права на човека*. Предложен е оригинален преглед на либералната теория за правата на човека, насочена към езиковите му права. Критично са представени класическите и най-новите теории, обясняващи сложните отношения между езика и властта, както и за съответстващата социална отговорност към езиковото разнообразие в национален и международен план. Анализирана е и отговорността на Обединена Европа за запазването на езиковото и културното разнообразие. Въведен е терминът *глокализация* (осигуряващ баланса между локално и глобално), обоснован чрез анализ на развитието на балканските книжовни езици, а посредством тях и на българската езикова ситуация чрез анализ на българските езикови практики. Поставено е и началото на направлението *критичен анализ на екологичния дискурс* у нас като метод за дискурсен текстов анализ с

приложения при превод на нормативни документи на Европейския съюз и дори в лексикографията.

Следва специално да се отбележи, че изследването е проведено професионално и е изложено на много добър език. Дисертационният труд е изпълнил своите цели и задачи, структуриран е подходящо за развитието на темата и, според изискванията, е достигнал до важни обобщения и изводи. Независимо от възможни различни гледни точки към отделни положения, трудът запазва собствено единство. Най-същественото е, че дисертацията представлява важен принос към изследването на една нова, недостатъчно проучена и особено актуална, и общозначима област – екологията на езика. Сполучливо са обяснени и разрешени някои от трудностите при определянето на нови (макро)социолингвистични области и обосноваването им като принципно принадлежащи към сферата на социолингвистиката като цяло. Изводите и изтъкнатите в заключение приноси логично следват от изследването и са много добре коментирани. Библиографията към труда е внушителна както по обем, така и по тематичен обхват.

Авторефератът представя обективно и пълноценно труда. Публикациите на автора по темата на дисертацията са повече от необходимите за целта.

Въз основа на всичко това, с пълна убеденост за качествата на труда, предлагам на уважаемата научна колегия да даде много висока оценка на представената за рецензиране дисертация и на публичната защита да гласува нейният автор Ангел Георгиев Ангелов да получи научната степен „доктор на науките”.

Април, 2013 г.

София

/Проф. Иван Касабов, д ф н/